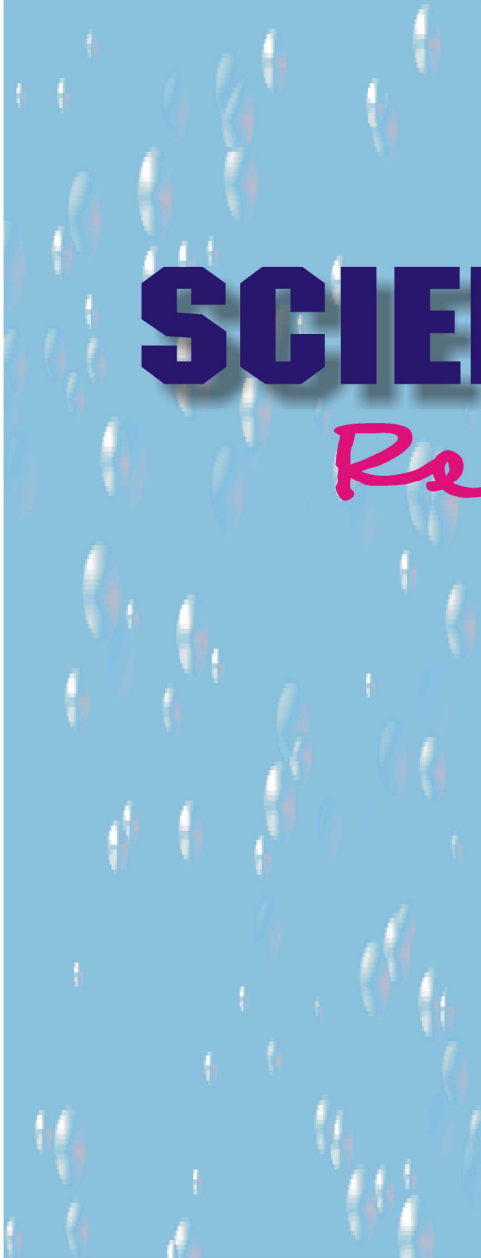

SOUTH-WEST
UNIVERSITY
·NEOFIT RILSKI·
BLAGOEVGRAD, BULGARIA

VOLUME 4
2005

SCIENTIFIC *Research*

ELECTRONIC
ISSUE

БНБ като регулатор за намаляването на кредитния риск

**Валентин БОШКИЛОВ - докторант към ЮЗУ “Неофит
Рилски”-гр.Благоевград, “Стопански факултет”, катедра:
“Финанси и отчетност”, научна специалност: ”Финанси,
парично обръщение, кредит и застраховка”**

Abstrakt: Развитието на обществото и икономиката неизменно е съпроводено с определени рискове и несигурност, в управлението на които пряко или косвено са ангажирани всички негови членове. Управлението на рисковете е в основата на финансовото и в частност на банковото посредничество. Оценката и управлението на кредитния риск, както и на останалите рискове – пазарен и операционен, е същината на банковата дейност.

Либерализацията на капиталовите потоци и финансовите пазари и последващата глобализация на бизнеса, началото на които бе поставено през 80-те години на миналия век, определи необходимостта от формирането на общ глобален стандарт за оценка и управление на кредитния и пазарните рискове. Този общ стандарт бе създаден през 1988 г. чрез приемането от Базелския комитет по банков надзор на обща рамка за управление на кредитния риск, известна като Базелски капиталов акорд. През 1996 г. този стандарт беше допълнен чрез инкорпорирането на пазарния риск в общата рамка на оценка и управление на рисковете. Създаденият от Базелския комитет акорд – стандартизиран подход към кредитния и пазарните рискове, се превърна в основен световен стандарт, като всички страни, които са интегрирани в световните финансови пазари, основават банковия си надзор на правилата, записани в него. Принципите на Базелския капиталов акорд са залегнали и в основата на стандартите на Европейския съюз в областта на банковия надзор.

Въвеждането в България на принципите за управление на кредитния риск, заложи в капиталовия акорд, започна в началото на 90-те години на миналия век. Днес можем да кажем, че централната банка е постигнала висока степен на хармонизация на изискванията си за оценка и управление на кредитния риск с принципите на Капиталовото споразумение от 1988 г.. Потвърждение на това през 2002 г. дадоха Международния валутен фонд и

Световната банка в оценката си за българската финансова система. Такива заключения се съдържат и в прегледите за напредъка в подготовката за интегриране на финансовата система на страната, изготвени от Европейската комисия.

Понастоящем оценката и управлението на кредитния риск в банковата система се регулира със Закона за банките и няколко наредби: Наредба №8 на БНБ за капиталовата адекватност на банките, Наредба №9 за оценка и класификация на рисковите експозиции на банките и за формирането на провизии за загуби от обезценка и Наредба №7 за големите експозиции на банките. Опитът от изминалите години показва, че в среда на бързи и значителни промени в икономиката и банковата система и засилена кредитна активност, БНБ и търговските банки успяха да изградят система за оценка и управление на кредитния риск, която позволи на банковата система да взема решения по кредитите, основани на здрава основа. Съотношението за капиталова адекватност на банковата система показват, че засега, поетите кредитни рискове са добре оценени и управлявани от мениджърите на търговските банки. Разбира се, динамиката и развитието на икономиката и финансовата система на страната поставят непрекъснато предизвикателства пред банкните мениджъри и централната банка. Бързият растеж на кредитните портфейли на търговските банки поставя въпроса за това в каква степен този процес е съпроводен със съизмерими темпове на нарастване на информационния, технологичния и административния капацитет на търговските банки.

За да не допусне влошаване в качеството на вземаните кредитни решения, през последните няколко месеца БНБ предприе редица действия и мерки, както от нормативен, така и от вътрешноорганизационен характер. По-важни от тях са промените в Наредба №21 на БНБ за задължителните минимални резерви (ЗМР), които търговските банки поддържат при БНБ, Наредба №22 за централния кредитен регистър и Наредба №9 за оценка и класификация на рисковите експозиции на банките и за формиране на провизии за загуби от обезценка. Отчитайки текущата динамика на кредитирането, се предполага, че тези мерки в голяма степен ще подобрят информацията на банките при оценка на кредитния регистър и ще създадат допълнителни резерви срещу потенциални неблагоприятни промени в портфейлите на кредитните институции.

Тук ясно трябва да се подчертае, че дейността на централната банка, свързана с въвеждането и контрола на изпълнението на регулациите, не изчерпва мерките, необходими за поддържане на финансовата стабилност в страната. Ролята и отговорността на

частния сектор за поддържането на финансова стабилност не може да бъде иззета изцяло от банките и в частност от централната банка. Оперативното управление на рисковете е отговорност преди всичко на мениджмънта на финансовите институции. Но постигането и поддържането на финансовата стабилност е процес, който се основава на ангажимента и непрекъснатото взаимодействие между надзорните органи, финансовите посредници и другите субекти в икономиката. **(Искров, 2004 г.)**

Затова и редица изследователи са категорични в становището си, че при сегашното развитие на пазарните механизми у нас, управлението на рисковите фактори на търговските банки не може да става само чрез усилията на банките, и то на всяка банка сама за себе си. **(Георгиев, 2004 г.)**

От 1 април 2005 г. банките с най-агресивна кредитна политика ще формират допълнителни задължителни минимални резерви (ЗМР) в БНБ.

От 1 април 2005 г. влязоха в сила промените в Наредба №21 на БНБ за задължителните минимални резерви (ЗМР), които търговските банки поддържат при БНБ, според които банките с най-агресивна кредитна политика трябва да формират допълнителни задължителни минимални резерви. Те ще представляват допълнителен “буфер” срещу потенциална реализация на натрупания кредитен риск.

Промяната е продължение на започнатата през 2004 г. политика на стабилизация на темповете на нарастване на кредита за частния сектор до едно умерено равнище, което може да бъде поддържано в средносрочен период, без да се застрашава финансовата стабилност.

За да попаднат в обхвата на регулацията, търговските банки трябва да са отговорят едновременно на **два критерия. Първо условие** е да са превишили определения от централната банка тримесечен темп на нарастване на кредитите от 6 на сто за първо тримесечие, 12 на сто за първите две тримесечия, 18 на сто за първите три тримесечия, и 24 на сто за цялата година. **Второто условие** е сборът на предоставените от тях кредити и рисковопретеглените приравнени на балансови активи задбалансови позиции, намален с размера на собствения им капитал, да надхвърля 60 на сто от привлечените от тях средства от лица, различни от банки и небанкови финансови институции, **според БНБ.**

Според промяната банка, която отчете стойности по-високи от посочените критерии, ще заделя допълнителни задължителни минимални резерви в БНБ, равни на двойния размер на абсолютната

сума на надвишението над посочения. Банка, която не нарушава критериите, остава извън обхвата на регулацията.

С измененията се позволява на банките, които желаят да надхвърлят стойностите за тримесечен ръст, да го правят, като срещу това ще трябва да “платят” за допълнителния риск чрез поддържането на допълнителни задължителни минимални резерви при БНБ.

Според БНБ целта на новите мерки е продължаване на политиката “на стабилизация на темповете на нарастване на кредита за частния сектор до умерено равнище, което може да бъде поддържано в средносрочен период, без да се застрашава финансовата стабилност”.

Освен това мярката има временен характер и ще бъде в действие до момента, в който се достигнат по-умерени и устойчиви темпове на нарастване на кредита за частния сектор, а от там и кредитния риск за търговските банки. БНБ си запазва правото да приема и допълнителни мерки за постигане на “балансирано и устойчиво нарастване на кредита за частния сектор”

Промените в Наредба №21 съкращават и броя на валутите, в които търговските банки могат да поддържат задължителни минимални резерви, като от 1 април 2005 г. задължителните минимални резерви могат да се поддържат в национална валута (лев) и или в резервна валута (евро).

Всичко това показва, че основната причина за предприетите от БНБ мерки е свързана с риска за финансова стабилност, породен от невръщане на кредити (кредитен риск) към част от банките, които банки са с “най-агресивна кредитна политика”.

Нормално е на един пазар тези компании, които работят неблагоприятно, да фалират. По този начин даденият пазар се изчиства от неефективните компании. Какво е различното с банките в България? Разликата е, че депозитите в банките са гарантирани от Фонда за гарантиране на влоговете в банките. Ако фалира търговска банка, фондът е длъжен да изплати влоговете на хората в тази банка до определена сума. Във фонда, обаче, има 254 милиона лева (към края на януари 2005 г.), които са крайно недостатъчни, за да покрият фалита дори на една средна търговска банка. Т.е., ако фалира една средна търговска банка, фондът за гарантиране на влоговете ще се изпразни и ще има нужда от бюджетна субсидия в огромни размери. Това, от своя страна ще доведе до голям бюджетен дефицит и е възможно да предизвика банкова паника и финансова криза, а от там и масово теглене на влогове, от което ще се породят инфлация и последващи рискове.

Очевидно, в случая проблема се поражда от това, че фондът за гарантиране не може да гарантира влоговете. Това не е нов проблем – още първият такъв фонд, създаден през 1829 г. в щата Ню Йорк, среща подобни затруднения, защото размерът на вноските за всички банки е еднакъв. Това води до субсидиране на слабите финансови институции за сметка на по-силните и по-стабилните, защото всички финансови институции получават гаранция за дълговете си от фонда и съответно дори слабите такива успяват да привлекат клиенти. Когато обаче тези по-слаби банки фалират плаща фондът, който се финансира от вноските на всички банки. Защитата на всички търговски банки прави клиентите по-малко предпазливи за дейността на банките, което позволява на финансовите институции да поемат повече рискове. Не случайно този фонд за гарантиране на депозитите фалира през 1841 – 1842 г. при фалита на 11 банки.

Допълнителните мерки на БНБ във връзка с непазарността и слабостта на фонда за гарантиране на депозитите има като негативен резултат ограничаване на възможностите за увеличаване на кредита към частния сектор и съответно покачване на лихвите по кредитите. Всъщност това се и случва към настоящият момент в нашата страна чрез въвеждането на мерки за ограничаване на кредитния ръст от страна на БНБ. То, обаче, при равни други условия означава по-малко инвестиции и по-нисък икономически растеж. Друга цена, наложена от мерките на БНБ е това, че с тях се пречи на неефективните търговски банки да фалират и по този начин да се укрепи банковия пазар, т.е. пречи се на естествения отбор и конкуренцията да действат. С други думи, мерките на БНБ имат своята определена цена за реалната икономика и, ако има възможност да се избегнат или да се заменят с по-ефективни мерки, то това трябва да се направи.

Според мен най-ефективният и пропазарен вариант, който може да се приложи като алтернатива на мерките на БНБ, е реформа в дейността по гарантиране на депозитите. Това може да стане чрез изискване банките да застраховат своите депозити при голям чуждестранен застраховател, специализиран в тази област, който в случай на фалит може да покрие задълженията към вложителите (което фондът за гарантиране на депозитите не може да направи). Застрахователят ще има стимул да оцени риска, поеман от съответната търговска банка и съответно ще иска от по-рисковите и нестабилни финансови институции по-високи премии, което ще ги принуди да бъдат по-благоразумни, за да не плащат високи застрахователни премии. Чрез застраховането при подходящ международен застраховател се избягват и двата проблема – няма да има нужда от бюджетни разходи при банкова и финансова криза,

нито пък фалитът на отделна търговска банка ще доведе непременно до банкова паника на финансовия пазар в дадена национална икономика. По този начин няма да има и негативи за икономиката под формата на по-високи лихви за кредитите и по-малко предлагани кредити за частния сектор.

Разбира се, има и по-краен вариант за справяне с проблема – премахване на гарантирането на влоговете въобще и тогава всеки човек ще трябва сам да поеме отговорност, когато си влага парите в една или друга търговска банка. Този вариант, обаче, не е възможен, заради изискванията на Европейския съюз, въпреки, че той действа в страни като Нова Зеландия.

Изводът е, че съществува проблем, свързан с фонда за гарантиране на влоговете, но приетите мерки от БНБ са прекалено скъпо решение на този проблем. По-ефективното решение е да се реформира самата система за гарантиране на влоговете.

Банките кредитираха “истерично” през м.март

Търговските банки се впуснаха в лудо кредитиране през март – гратисният месец, който Българската народна банка (БНБ) им даде, преди да въведе новите мерки за ограничаване на заемите. Те бяха обявени в края на м.февруари и буквално от следващия миг до 25 март, според данни на БНБ, новоотпуснатите кредити са набъбнали до 630 млн. лв. Това именно е с около 50 % повече от новите заеми през януари и февруари, взети заедно, и двойно над нивото от март миналата година.

Кредитната истерия се дължи и на факта, че сумата на вземанията на всяка банка ще бъде засечена към 31 март 2005 г. и на тази база ще се изчисляват бъдещите лимити за отпускане на нови заеми. По тази причина финансовите институции са се опитали максимално “да надуют” резултата към края на м.март 2005 г.

През последните четири-пет седмици на първото тримесечие на 2005 г. в офисите на търговските банки постъпваха далеч повече молби за заеми, отколкото е обичайното за това време на годината. Кредитоискателите бързаха да хванат “последния влак” на лесно финансиране. Финансовите институции пък от своя страна допълнително катализираха процеса по отпускането на банкови кредити, като м.март спокойно може да се нарече месец на промоциите. Търговските банки се надпреварваха всячески да спечелят вниманието на все повече клиенти. Свляянето на лихвите по кредитите стигна до ниво “надцакване” със стотни от процента.

Битката при ипотечните кредити се водеше, като първо една банка предложи 6 % годишна лихва, а после конкурентите ѝ излизаха с оферти за 5,99%, 5,8%, 5,75% и накрая дори 5,5 %

годишна лихва. Всички тези проценти, разбира се, важат само за първата година от отпускането на кредитите – от втората нататък лихвата вече е между 8-9 %.

Далеч по-тихо и спокойно преминаха кампаниите при фирмените кредити. Мениджърите на различни стопански организации потвърдиха, че банките сами са им предлагали да им отпуснат спешно фирмени кредити и са настоявали договорите за кредит да бъдат сключени до края на м. март.

Според вече приетите рестриктивни мерки заемите вече ще могат да нарастват с повече от 6 % на тримесечие, само ако срещу това банките блокират в БНБ сума, двойно по-голяма от превишението на лимита. Новите ограничения се въведоха за институциите, които са отпуснали заеми за над 60 % от сумата на привлечените депозити. Ако обаче не укротят темпа, под ударите на надзора се очаква да попаднат около 16 от общо 35-те банки у нас, като половината от засегнатите ще са в групата на най-големите.

Към края на март общо отпуснатите банкови кредити са в порядъка на около 15-16 млрд. лв.

В последната седмица, отчетена от БНБ между 19-25 март се оказва, че вземанията от фирми и граждани са достигнали 15,29 млрд. лв. През този период предприятията са получили 123,6 млн. лв., а заемите за домакинствата са 90,6 млн. лв. или засилен ръст от 1,9 %. Най-много са теглените кредити в евро, **показват данни на БНБ.**

Това развитие на нещата не е изненада за централните банкери и този пик на кредити през м. март беше предизвестен. Далеч по-важно е обаче какво ще се случи занапред. Според анализ на БНБ през първата половина от годината заемите ще продължат да нарастват с 45 % от годишната база. Ситуацията частично се промени около юни-юли, когато рестриктивните мерки вече подействаха. Когато излезе тримесечната статистика ще се види дали ще има санкционирани търговски банки.

Характерното е, че повечето банкери на този етап твърдо заявяват, че ще спазват ограниченията и няма да позволят да бъдат “глобявани”. В същото време те вече са намерили начини, с които да заобиколят мерките. Една от възможностите е кредитните линии да преминават през централите в чужбина на представените у нас банки или през лизингови дружества, с каквито разполага всяка финансова група.

Според анализатори през следващите години търсенето на фирмени кредити обективно ще нараства, тъй като дружествата ще трябва да обновяват средствата си за производство, а и степента на кредитиране на икономиката ще продължава да е доста по-ниска от тази в новоприетите европейски членки. (**“Дневник”, 2005 г.**)

Бихме могли да констатираме, че мерките, които БНБ предприе през април 2005 г. за намаляване на кредитирането дават своя резултат. Спрямо края на февруари, когато общия размер на отпуснатите заеми бе 14 млрд. лв., в края на юни той е около 15,8 млрд. лв. Това увеличение е едва 12,9 % и е напълно приемливо. Според някои финансови експерти то дори дава надежда, че за цялата 2005 г. кредитите няма да се покачат с повече от 35 %. Ако подобен резултат бъде постигнат, това ще означава, че ограниченията, които БНБ предприе по настояване на Международния валутен фонд, ще бъдат успешни.

По-голяма част от търговските банки се вместиха във въведените от БНБ ограничения върху ръста на кредитирането. Това показват изчисленията на експертите на централната банка. Като броят на финансовите институции, които са надхвърлили лимита от 5 % кредитен ръст на тримесечие, така и сумата на заделените допълнителни резерви са под очакваните. Според очакванията се предполага, че допълнителни резерви, които в сума са двойни над превишението, ще трябва да платят едва няколко търговски банки. Повечето от тях да са сред най-големите.

Разбира се, всички кредитни институции са се опитали да се вмести в лимитите, за да не понесат санкциите на БНБ. А те са, че банка, която надхвърли определения в Наредба №21 максимален ръст на заемите, трябва да внесе размера на превишението им като минимален задължителен резерв в БНБ, който пък “ще седи” там по сметка на банката, без да бъде олихвяван. Реално погледнато, поддържането на суми в БНБ води до загуби за търговската банка, тъй като става въпрос за пари, получени от клиентите ѝ, по които тя им плаща лихви. Ето защо всяка финансова институция прави всичко възможно, за да поддържа възможно най-ниски минимални задължителни резерви.

Общият размер на санкцията, която ще бъде платена от всички кредитни институции (под формата на допълнителни задължителни минимални резерви) е 275 млн. лева. Тя ще се прибави към общия размер на минималните задължителни резерви, възлизащи на 1,7 млрд. лв. (в края на юни), които БНБ събира, начислявайки по 8 % върху привлечените от банките краткосрочни и дългосрочни суми от граждани, фирми и други финансови институции. При мисълта, че с тези пари могат да се отпуснат допълнителни потребителски кредити, които ще донесат на банките още около 240-300 млн. лв. приходи (при средна лихва около 12% и 15%), всеки банков мениджър “ще го заболи сърцето”.

Освен от внасянето на допълнителни задължителни минимални резерви някои банки са засегнати и от друга

ограничителна мярка на БНБ. През април тя забрани прехвърлянето на кредити от по-рискова в по-безрискова група, ако получателите им поне 6 месеца не са ги погасявали редовно. Факт е, че тази рестрикция също удря директно финансовите резултати на търговските банки, тъй като те начисляват провизии и по заемите, по които клиентът е забавил или просрочил погасителните си вноски за определен период от време. А с въпросните провизии се намаляват финансовите резултати на кредитните институции.

Проблемът е в това, че преди влизането в сила на ограничението за прехвърлянето на кредитите от една рискова група в друга, някои от банките се договориха с длъжниците си да погасят авансово две или три вноски, след което веднага прехвърлиха дълговете им в по-безрискова група и намалиха размера на на провизиите по тях, като по този начин увеличиха печалбата си. А според наредбата, ако тази печалба е одитирана, с нея може да бъде увеличен собствения капитал на търговската банка. От неговият размер пък зависи обемът на заемите, които банката има право да отпуска. Сега обаче този източник за бързото нарастване на кредитите е “запушен”.

Въобщо – до края на 2005 г. търговските банки ще бъдат принудени истински да “дръпнат юздите” на кредитирането. В случай, че ръстът на отпуснатите от тях заеми за годината не прехвърли 35 %, през март 2006 г. БНБ може и да сваля наложените ограничения. (**“Банкеръ”, 2005 г.**)

Използвана литература:

1. Искров, Иван – Управител на БНБ, доклад до участниците в международна конференция на тема: “Credit Risk Management”, София, 2004.

2. Георгиев, Румен – “Паричната политика като изкуство на баланса”, Съюз за стопанска инициатива, София, 2004.

3. В-к “Дневник”, 2005 .

4. В-к “Банкеръ”, 2005 .